

VILÁG- TÖRTÉNET

14. (46.) évfolyam 2024. 2.

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ÁRVAI TAMÁS KRISTÓF**
INFORMÁCIÓS HASZON VAGY VESZTESÉG?
- **FELFÖLDI SZABOLCS**
EGY ÁSATÁS A 15. SZÁZADI SELYEMÚTON?
- **SZÁSZ GÉZA**
UTAZÁSI LÁZ, INFORMÁCIÓÉHSÉG, ISMERETKÖZVETÍTÉS
- **KOVÁCS JANKA**
TECHNOLÓGIAI UTAZÁS ÉS ELMEÜGYI REFORM
- **MIHÁLYI DOROTTYA**
GYARMATI PROPAGANDA ÉS ELHALLGATOTT INFORMÁCIÓ
- **Z. KARVALICS LÁSZLÓ**
A VENDÉGBARÁTSÁG INTÉZMÉNYÉTŐL A SZELFITURISTÁKIG
- **SZEMLE**
SZABÓ-GAJMER BERNADETT, STRÓBL ERZSÉBET,
GORZÁS BENJÁMIN, DEMETER GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Az utazások, az utazók és az utazási irodalom világa információtörténeti nagytéma alatt (Z. Karvalics László – Szabó-Gajmer Bernadett)	175
<i>Tanulmányok</i>	
Árvai Tamás Kristóf: Információs haszon vagy veszteség? II. Sarrukín asszír király i. e. 714-es urartui hadjáratának értelmezési családjai	185
Felföldi Szabolcs: Egy ásatás a 15. századi Selyemúton?	
Giosafat Barbaro tanai kalandja és információtörténeti hozadéka	215
Sulyok Anita: Úton, útfélen. Giacomo Casanova helyváltoztatásainak információs hozadéka	231
Szász Géza: Utazási láz, információéhség, ismeretközvetítés. Francia utazók a reformkori Magyarországon	241
Kovács Janka: Technológiai utazás és elmeügyi reform. A pszichiátriai intézményesülés lehetőségei és mintái a 19. századi Magyarországon	257
Mihályi Dorottya: Gyarmati propaganda és elhallgatott információ a 19. század végi észak-afrikai útleírásokban	283
Z. Karvalics László: A vendégbarátság intézményétől a szelfituristáig. Az utazás szerepe a tudás makroközösségi akkumulációjában	299
<i>Szemle</i>	
A <i>Viatica</i> az utazástörténetre szakosodott folyóiratok között (Szabó-Gajmer Bernadett)	317
Moszkóvia rövid története (Stróbl Erzsébet)	320
Luther a protestáns emlékezetkultúrában. Luther-émlékművek 1817–1917 között (Gorzás Benjámin)	323
Regionális és nemzeti struktúrák Közép-Európában (Demeter Gábor)	326

A *Viatica* az utazástörténetre szakosodott folyóiratok között

A *Viatica* 2014-ben azzal a szándékkal indult,¹ hogy útleírásokat, valamint ezekről szóló tanulmányokat közöljön angol és francia nyelven, évi egy vagy két (tematikus) számban. Kezdetől fogva több kívánt lenni, mint egy folyóirat; olyan digitális tér, ahol az utazással kapcsolatos tanulmányokból „akadálymentesen” nőhetnek ki diskusziók, és folyamatosan közvetíthetők a friss utazástörténeti irodalom leginnovatívabb – sokszor „újhistorizáló”, irodalmias – munkái és szemléleti-módszertani újításai (többek között annak is köszönhetően, hogy minden, itt megjelenő írás letölthető).

Mihez képest kívánt más lenni a *Viatica*? Már a 19. században is létezett az utazástörténetre szakosodott folyóiratoknak egy érdekes őse: Andrew Murray 1868-ban indított, mindössze két évfolyamig jutó *The Journal of Travel and Natural History* című kiadványa, amely címéhez igazodóan átfogóan igyekezett bemutatni az utazás és az utazók szerepét a természettörténeti tudás gyarapításában, rekonstruálva az expedíciók jelentős állomásait a történelem kezdeteitől fogva. (Rövid élete ellenére reprint kiadásra érdemesült, könyvként, 2013-ban.)

Az utazástörténet iránt érdeklődők ma több kortárs szakfolyóirathoz is fordulhatnak. A 2009-től megjelenő *Journal of Tourism History* kifejezetten a turisztikai célú utazások fejlődéstörténeti ívét igyekszik lefedni, a történelem kezdeteitől napjainkig (ennek ellenére ritkán fordul a modern turizmus 19. századi megszületése előtti időszak felé). Küldetésnyilatkozata szerint a világ minden részét érintően és interdiszciplinárisan kívánja felfedezni az utazástörténeti múltat (ennek ellenére ritkán ad helyet Afrikával és Ázsiával foglalkozó tanulmányoknak). Fontosnak tartja, hogy rövid cikkekben bemutasson utazástörténettel kapcsolatos hasznos gyűjteményeket és recenziók formájában a friss könyvtermésről is tudósítson (ezzel csatlakozik az utazástörténettel foglalkozó online katalógusokhoz, történeti térkép-gyűjteményekhez és utazástörténeti forrásokat folyamatosan megosztó kutatási projektekhez,² amelyeket nagyrészt angolszász egyetemek szerveznek). Mindezekon felül kerekasztal-beszélgetésekkel is igyekszik új műfajt meghonosítani és új perspektívákat nyitni.

Nemcsak az a fontos, hogy honnan hová irányul az utazás, hanem az is, hogy mivel. A *The Journal of Transport History* 1959 óta foglalkozik azzal, hogy a mozgáshoz elengedhetetlen eszközöket és infrastruktúrákat behelyezze az utazástörténelembe, valamint összefüggéseket keressen rokon tudományterületekkel, sokféle perspektívából. Ezt tükrözi

1 Kiadója a Pôle éditorial numérique de l'Université Clermont Auvergne.

2 Például University of Warwick Global History and Culture Center <https://warwick.ac.uk/fac/arts/history/ghcc/research/historyoftravel/>.

szerkesztőinek sokszínűsége is, amivel folyamatosan biztosítani lehet, hogy megmaradjon a lap globális fókuszsa.

Időnként egy-egy másféle főprofilal rendelkező folyóirat is vállalkozik utazástörténeti összeállítás publikálására. Legutóbb a *Journal of World History* jelentetett meg egy tematikus számot *Global Travel, Exploration, and Comparative Study of Empire* címmel, Scott C. M. Bailey szerkesztésében (2023. évi 1. szám).³

Úgy tűnik, a francia *Viatica* ma valóban egyedülálló abban a tekintetben, hogy kifejezetten és markánsan a társadalomtudományi aspektusokra koncentrál, sokszor visszatekint a korai történeti időszakokra, és arra törekszik, hogy minél több térségről közöljön tanulmányokat. Eddigi évfolyamaiban erős a szándék az interdiszciplinaritásra, főleg a történelem, az irodalom és a földrajztudomány közös határvidékein. A tematikus számok hol szellemes fogalmi csomópontok, hol „klasszikusabb” kérdések köré szerveződnek.

Már a 2014-es nyitószám is merész témaválasztást mutatott: a test problémájához nyúlt (*Le corps du voyageur*), a testet egyfajta percepció sikként értelmezve, ahogyan az utazók megjelennek egy idegen kultúrában. 2015-ben az íráskor az autochton művészet fogalmait járták körül (*L'art des autres*). 2016-ban a két személy által tett utazásokról szóló beszámolókat elemezték (*Écrire le voyage à deux*). 2017-ben a középkor és a kora újkor került a fókuszba (*Donner à voir et à comprendre*). A Clermont Ferrand-ban hagyományosan rendezett útikönyv-kiállítás anyaga köré szerveződött az egyik 2018-as szám (*Le carnet de voyage: permanence, transformations, légitimation*), a másik a közel-keleti területekről és Afrikáról tudósító női utazókról számolt be (*D'Afrique et d'Orient*). 2019-ben az óceániai, karibi és indiai-óceáni területeken zajlott utazások különböző irodalmi megközelítéseit vizsgálták, főképpen francia írók beszámolóinak alapján (*La France d'ailleurs*). 2020-ban a szerzők az útleírás és az irodalmi érték kapcsolatát állították középpontba, valamint azt, hogy a nem irodalmi szövegek elemzésének milyen hozadéka van (*Voyage et littérature*). 2021-ben egy teljes számot szenteltek azon szerzőknek és társszerzőiknek, akik közösen utaztak és/vagy készítettek útleírást, illetve a befejezetlen utazásoknak (*Voyages inaboutis*). A másik 2021-es összeállítás az antikvitás korára fókuszált (*Voyage et mémoire dans l'Antiquité romaine*). Az egyik 2022-es szám a Szovjetunióba zárandokló francia és angol írók (André Gide, Marguerite és Jean-Richard Bloch, André Malraux, Patrick Leigh Fermor) köré épült (*Retour de l'URSS*). 2023-ban a tanulmányok az utazás és tudományos gyakorlat összefüggéseit elemezték (*Voyage et pratiques savantes et érudites*), illetve a 20. század egyik leghíresebb útirajzírójának, a 18 évesen a Balkánra gyalog útnak induló Patrick Leigh Fermor „csodáit” vették számba (*Patrick Leigh Fermor, un temps pour écrire*). A 2024-es első szám a sivatagban megforduló női utazók tapasztalatait és szemléletét tárta fel, szakítva a sivatagi útleírások férficentrikus jellegével (*Femmes du désert*).

Információtörténeti szempontból talán a Jean de Léryt középpontba állító 2022-es összeállítás a legérdekesebb (*Les vies de Jean de Léry*). Léryről már korábban is sokat tudunk. 1557–1558-ban missziós célból járt Franciaország frissen alapított braziliai gyarmatán, útjáról két évtizeddel később, 1578-ban jelentetett meg útleírást *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil* címmel (magyar fordítása 1964-ben jelent meg). Protestáns misszionáriusi szemlélete miatt nagy figyelmet szentelt a braziliai francia gyarmaton zajló (és annak megszűnését is eredményező) vallási-politikai konfliktusoknak, a gyarmati telepeken folyó kül-

3 A szerkesztővel készült hosszú interjú lásd: <https://uhpress.hawaii.edu/journal-of-world-history-special-issue-global-travel-exploration-and-comparative-study-of-empire/>.

politikai harcoknak a portugálokkal, s hogy mindezekre miként épülnek rá a helyi indián törzsek közötti rendszeres összecsapások.

Léry azzal előzte meg évszázadokkal a korát, hogy tárgyilagosan és részletesen írt az általa meglátogatott indiánok szokásairól, kultúrájáról és életviteléről. A tupinambó közösségről gyűjtött ismeretei antropológiai terepmunka-értékűek. S mivel nem vadembereket látott bennük, hanem rokonszenvezett velük, jól kimutatható, miként vált a jóval későbbi (18. századi) *bon sauvage* (nemes vadember) mítosz egyik előfutárává. A folyóiratszámából megtudjuk, hogy milyen szerepet játszott Léry az egzotikus gyümölcs, az ananász megismeréstörténetében és „poétikájában”. Előkerülnek a fordítástörténeti (traduktológiai) szempontok, és sok izgalmat hordoz annak végiggondolása, vajon Jean de Léry a maga korában kozmopolita volt-e (s ha létezik a 16. században kozmopolitizmus, az miből táplálkozik és mit is jelent valójában).

Az utazástörténet iránt érdeklődőknek érdemes időről időre felkeresni a folyóirat weboldalát (<https://journals.openedition.org/viatica/>), mert soha nem lehet tudni, hogy milyen érdekes keresztiszempontokra bukkanhat az olvasó az újabb és újabb tematikus számokban.

Szabó-Gajmer Bernadett*

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Irodalom- és Kultúratanományi Doktori Iskolájának doktorandusza (6722 Szeged, Egyetem u. 2–6.).

CONTENTS

Travels, Travellers and Travelogues: under Information History Magnifying Glass (László Z. Karvalics – Bernadett Szabó-Gajmer)	175
<i>Studies</i>	
Tamás Kristóf Árvai: Information Gain or Loss? The Interpretation Families of Sargon's II of Assyria Urartian Campaign (714 BC)	185
Szabolcs Felföldi: An Excavation on the 15 th Century Silk Road? Giosafat Barbaro's Adventure in Tana	215
Anita Sulyok: On the Road, by the Road: The Information Yield of Giacomo Casanova's Changes of Location	231
Géza Szász: Exploring Fever, Thirst for Information, Transmission of Knowledge: French Travelers in Hungary during the Reform Era	241
Janka Kovács: Technological Travel and Mental Health Reform: The Possibilities and Models of Psychiatric Institutionalization in Nineteenth-Century Hungary	257
Dorottya Mihályi: Colonial Propaganda and the Role of Concealment in Late 19 th Century North African Travelogues	283
László Z. Karvalics: From Xenia (Hospitalitas) to Selfie-Tourists: The Role of Travel in the Macrocommunity-Level Accumulation of Knowledge	299
<i>Book Reviews</i>	
<i>Viatica</i> among the Journals Specialising in Travel History (Bernadett Szabó-Gajmer)	317
John Milton's <i>A Brief History of Moscovia</i> (Erzsébet Stróbl)	320
Luther in the Protestant Cultural Memory: Luther Monuments 1817–1917 (Benjámín Gorzás)	323
Regional and National Structures in Central Europe (Gábor Demeter)	326

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2024. évi évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatja.

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN** |

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

Petőfi
Kulturális
Ügynökség